

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ЯК «АХІЛЛЕСОВА П'ЯТА» СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

THE PROBLEM OF PROTECTING THE RIGHTS OF NATIONAL MINORITIES AS THE "ACHILLES HEEL" OF MODERN UKRAINIAN-HUNGARY RELATIONS IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION

Гиря В.І.,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології і державного управління
Ужгородського національного університету*

Бертолон О.О.,

*аспірант кафедри політології і державного управління
Ужгородського національного університету*

У статті йдеться про сучасні проблемні питання українсько-угорських відносин у сфері забезпечення прав національних меншин у контексті європейської інтеграції України.

Політичні відносини між Україною та Угорщиною постійно загострюються вже понад 7 років. Це пов'язується передусім з проблемними питаннями щодо забезпечення освітніх та мовних прав угорської національної меншини у Закарпатській області. Відправною точкою у конфлікті між Україною та Угорщиною послужив ухвалений у вересні 2017 року українським парламентом новий Закон України «Про освіту».

Незважаючи на наявність зауважень до українського законодавства про освіту, угорський уряд офіційно погодився підтримати надання статусу кандидата на членство ЄС для України у червні 2022 року. При цьому, наголосуючи, що у процесі євроінтеграції України необхідно завершити реформу законодавчої бази про національні меншини із відповідними нормами, які б гарантували збереження угорськомовної освітньої системи у Закарпатській області.

Після надання статусу кандидата на членство до ЄС для України уряд Угорщини, у період 2022 по 2024 роки, як на міжнародній арені так і на двосторонньому рівні активно здійснював тиск на нашу державу з метою відновлення освітніх та мовних прав меншин рівні, який існував до ухвалення нового освітнього закону в 2017 році. При цьому, позицію уряду Угорщини також підтримала «Венеціанська комісія», яка у червні 2023 року рекомендувала Україні зберегти можливість отримання рідною мовою на весь період навчання у школах національних меншин.

Апогеєм конфлікту між Україною та Угорщиною став грудневий саміт ЄС у 2023 року м. Брюсселі, коли Віктор Орбан виявився єдиним лідером країн об'єднання, який не проголосував за рішення про початок переговорів України про членство у ЄС демонструючи тим самим, що він не згоден з даним рішенням та все ж дає іншим країнам його ухвалити.

У подальшу підтримку України на шляху до членства в ЄС угорський уряд знову ж таки поставив у залежність від готовності Києва імплементувати у своє законодавство «11 пунктів» вимог офіційного Будапешта, які стосуються освітніх, культурних та політичних прав угорської національної меншини.

Незважаючи на проведену двосторонню зустріч між прем'єр-міністром Угорщини та Президентом України у липні 2024 року м. Києві не вирішив основні проблемні питання, що у свою чергу, може мати наслідком подальше блокування Угорщиною європейської інтеграції нашої держави, що свою чергу також зацікавлена країна-агресор, яка підтримує партнерські відносини з урядом В. Орбана.

Ключові слова: Європейський Союз, Україна, Угорщина, українсько-угорські відносини, етнополітика, угорська національна меншини, європейська інтеграція, Віктор Орбан.

The article deals with current problematic issues of Ukrainian-Hungarian relations in the field of ensuring the rights of national minorities in the context of Ukraine's European integration.

Political relations between Ukraine and Hungary have been constantly deteriorating for over 7 years. This is primarily due to problematic issues regarding the provision of educational and linguistic rights of the Hungarian national minority in the Transcarpathian region. The starting point in the conflict between Ukraine and Hungary was the new Law of Ukraine "On Education" adopted by the Ukrainian Parliament in September 2017.

Despite the presence of comments on Ukrainian legislation on education, the Hungarian government officially agreed to support granting Ukraine EU candidate status in June 2022. At the same time, emphasizing that in the process of Ukraine's European integration, it is necessary to complete the reform of the legislative framework on national minorities with relevant norms that would guarantee the preservation of the Hungarian-speaking education system in the Transcarpathian region.

After granting Ukraine the status of candidate for EU membership, the Hungarian government, in the period from 2022 to 2024, both in the international arena and at the bilateral level, actively exerted pressure on our state in order to restore the educational and linguistic rights of minorities to the level that existed before the adoption of the new education law in 2017. At the same time, the position of the Hungarian government was also supported by the Venice Commission, which in June 2023 recommended that Ukraine maintain the possibility of receiving education in Hungarian for the entire period of study in schools for national minorities.

The apogee of the conflict between Ukraine and Hungary was the December 2023 EU summit in Brussels, when Viktor Orban turned out to be the only leader of the union countries who did not vote for the decision to start Ukraine's negotiations on EU membership, thereby demonstrating that he does not agree with this decision and still allows other countries to adopt it.

In further support for Ukraine on its path to EU membership, the Hungarian government has once again made it dependent on Kyiv's readiness to implement the "11 points" of the official Budapest demands, which concern the educational, cultural and political rights of the Hungarian national minority, into its legislation.

Despite the bilateral meeting between the Prime Minister of Hungary and the President of Ukraine in July 2024, Kyiv did not resolve the main problematic issues, which in turn may result in Hungary further blocking the European integration of our state, which in turn is also of interest to the aggressor country that maintains partnership relations with official Budapest.

Key words: European Union, Ukraine, Hungary, Ukrainian-Hungarian relations, ethnopolitics, Hungarian national minority, European integration, Viktor Orban.

Постановка проблеми. 14 грудня 2023 року в м. Брюсселі, Радою країн Європейського Союзу було ухвалено «історичне рішення» для нашої держави, про початок переговорів щодо вступу України до ЄС. За вказане рішення проголосували лідери 26-держав альянсу, окрім прем'єр-міністра Угорщини – Віктора Орбана, який на час голосування покинув залу засідань Ради ЄС, демонструючи тим самим, що він не згоден з даним рішенням та все ж дає іншим країнам його ухвалити.

Ухвалення такого рішення щодо початку переговорів між Україною та ЄС стало «політичною поразкою» особисто глави уряду Угорщини, оскільки ним та урядовим апаратом офіційного Будапешта, протягом жовтня-грудня 2023 року, було ініційовано серію активних зовнішньополітичних та внутрішньополітичних заходів, розрахованих на блокування подальшого прогресу в інтеграції України до ЄС, при цьому основний акцент Будапештом робився на тезі про те, що Київ не може бути членом ЄС через нібито «порушення» прав національних меншин в Україні.

Політичні відносини між Україною та Угорщиною постійно загострюються вже понад 6 років. Це пов'язується передусім з проблемними питаннями щодо забезпечення освітніх та мовних прав угорської національної меншини у Закарпатській області. Відправною точкою у конфлікті між Україною та Угорщиною послужив ухвалений у вересні 2017 року українським парламентом новий Закон України «Про освіту».

Так, критику з боку офіційного Будапешта викликала стаття 7 нормативного акту, що визначає державну мову єдиною у освітньому процесі закладів освіти. При цьому громадянам, які належать до національних меншин, такий пункт гарантував навчання рідною мовою в комунальних закладах дошкільної та початкової освіти. Також ця стаття передбачала можливість викладання однієї або декількох дисциплін офіційними мовами Європейського Союзу, незалежно від ланки освіти [2, с. 201].

До ухвалення закону 2017 року регулювання мови освіти спиралося на закон «Про засади державної мовної політики» («закон Ківалова-Колесніченка»), який було визнано невідповід-

ним Конституції України у 2018 році. Згідно з ним, у будь-якій ланці освіти – від дошкільної до вищої – за бажанням батьків чи студентів можливо було створити класи чи групи з навчанням мовою національної меншини. Слід зауважити, що ця система, принаймні в дошкільній і середній освіті, існувала в Україні й до ухвалення «закону Ківалова-Колесніченка». В її рамках у районах компактного проживання національних меншин існували (й досі існують) школи, де в усіх або деяких класах відбувалося навчання мовами відповідних спільнот в усіх ланках середньої освіти [13].

Ухвалені протягом 2022 по 2023 року законодавчі зміни частково відновили права угорської національної меншини Закарпаття на отримання освіти рідною мовою, однак офіційний Будапешт прямо пов'язав майбутню підтримку України на шляху до інтеграції до ЄС, підтримкою України «11 пунктів» висунутих для України, які значно розширили мовні, культурні та політичні права меншини.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – охарактеризувати сучасні українсько-угорські відносини у контексті європейської інтеграції через призму забезпечення прав угорської національної меншини.

У статті авторами робиться аналіз правових проблемних питань пов'язаних з забезпеченням освітніх та мовних прав угорської національної меншини Закарпаття, та виявлених у цьому контексті політичних цілей та завдань угорського уряду, який намагається використати прагнення нашої держави до набуття прискореного членства у ЄС для розширення політичних прав угорської громади Закарпаття.

Аналіз останніх публікацій та літератури українсько-угорські відносини у сфері забезпечення прав національних меншин засвідчили, що згадана проблема є однією з найбільш дискусійних у сучасній політології та журналістиці України. Зокрема, особливої уваги авторами приділено статтям головного редактора Інтернет-видання «Європейська правда» Сергія Сидоренка [23-26], який фахово надає аналіз причин та наслідків сучасної політики уряду Угорщини щодо України у сфері етнополітики. У рамках підготовки дослідження

детально проаналізовано статті доцента Ужгородського національного університету Михайла Зана [17-18] щодо актуальних проблем угорської громади Закарпатської області контексті ухвалення Закону України «Про освіту». Авторами також розглянуто колективну монографію кафедри політології і державного управління, яке стосувалося «Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть». Окремо проаналізовані політичні заяви та кроки громадсько-політичних організацій угорської національної меншини Закарпаття – Товариства угорської культури Закарпаття та Демократичної спілки угорців України протягом 2022–2024 років [35]. Також проведений детальний аналіз останніх законодавчих новацій у сфері етнополітики в Україні та висловленої реакції на них з боку угорського експертного середовища. Окремо приділено увагу угорських джерелам інформації, зокрема що стосується зовнішньої політики Будапешта стосовно України [32-34].

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на наявність зауважень до законодавства про освіту, угорський уряд офіційно погодився підтримати надання статусу кандидата на членство ЄС для України у червні 2022 року. При цьому, наголошуючи, що у процесі євроінтеграції України необхідно завершити реформу законодавчої бази про національні меншини із відповідними нормами, які б гарантували збереження угорськомовної освітньої системи у Закарпатській області.

Таким чином, зважаючи також на побажання угорської сторони, Європейська комісія у червні 2022 року висунула серед семи вимог, яких наша держава, аби зберегти прогрес в інтеграції та задля початку процедури офіційних переговорів про набуття членства у ЄС, мала виконати пункт щодо «завершення реформи законодавчої бази щодо національних меншин згідно з рекомендаціями Венеціанської комісії, а також ухвалити механізми для її негайного та ефективного впровадження» [5, с. 204].

На виконання вищезгаданого рішення, Верховна Рада України у грудні 2022 року ухвалила новий Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» з метою забезпечення прав національних меншин та виконання вищезазначеного зобов'язання перед Єврокомісією. Зокрема, законом якому закріплювалося визначення національної меншини (спільноти) і зазначається, що нацменшини є «невід'ємними, інтегрованими та органічними частинами українського суспільства», а їхня культура – частиною української культури. При цьому держава може здійснювати інтеграцію, але утримується від асиміляції представників нацменшин і захищає їх від будь-яких проявів дискримінації.

Особи, які належать до національної меншини, мають право на самоідентифікацію, використання

мови меншини, свободу громадських об'єднань, збереження культурної самобутності, здобуття освіти рідною мовою тощо. Однак закон не пояснює детально, як саме втілювати ці права, і відсилає натомість до профільних законів. У статті «право на освіту», наприклад, говорилося про те, що особливості використання мов нацменшин в освітньому процесі «визначаються Законом України «Про освіту». Проте наголошується, що приватні заклади освіти, які фінансуються фізичними чи юридичними особами, «мають право вільного вибору мови освітнього процесу», але водночас зобов'язані забезпечити вивчення української мови [14].

Реагуючи на ухвалення закону представницькі організації угорської національної меншини Закарпаття, Товариство угорської культури Закарпаття та Демократична спілка угорців України, у заяві від 14 грудня 2022 року заявили, що законодавці повністю проігнорували конструктивні пропозиції, внесені раніше угорськими та іншими організаціями нацменшин. На їх думку, законодавство фактично посилює обмеження прав, які раніше були кодифіковані в законах «Про освіту» та «Про мову», та додає нові [35].

Незабарилася реакція офіційного Будапешта, зокрема Арпад Потапі, державний секретар, відповідальний за національну політику в канцелярії прем'єр-міністра Угорщини, 29 грудня 2022 року заявив, що «...прикро, що Президент України підписав проголосований Верховною Радою України новий закон «Про національні меншини», тим самим ще більше обмеживши права національних громад, які проживають на її території, включно з угорцями. Угорський держсекретар наголосив: вважаємо сумним те, що під час війни, коли Угорщина проводить найбільшу в своїй історії гуманітарну операцію для допомоги біженцям в Україні, в Україні ще більше обмежуються права національних меншин [33].

У результаті представники Угорщини, заручившись також підтримкою з боку Румунії, у моніторинговому комітетів Парламентської асамблеї Ради Європи у січні 2023 року вирішили запросити Венеціанську комісію перевірити відповідність українського закону про меншини міжнародним зобов'язанням.

12 червня 2023 року Венеціанська комісія оприлюднила критичний висновок щодо закону України «Про національні меншини (спільноти)», ухвалення якого згадувалось серед рекомендацій Європейської комісії для надання кандидатського статусу.

Згідно тексту висновку фахівці та експерти Венеціанської комісії в цілому привітали ухвалення закону про нацменшини в Україні, а також відзначили співпрацю української влади в підготовці висновку. Водночас для повної відповідності міжнародним стандартам вони рекомендували «переглянути низку положень» закону.

Більшість рекомендацій стосуються використання мови національних меншин, передбачених у статті 10. Серед іншого, Венеційська комісія закликає поширити право на проведення заходів мовами меншини на всіх людей та вилучити зобов'язання забезпечувати їх український переклад «або принаймні переглянути його у світлі принципу пропорційності». Окремо, Венеційська комісія просила у чергове відкласти переведення системи освіти на українську мову й продовження перехідного періоду, переглянувши її у світлі попереднього висновку комісії [29].

Аби врахувати висновки Венеційської комісії та мати політичну підтримку з боку угорського уряду щодо інтеграції до ЄС, Кабінет Міністрів України у листопаді-грудні 2023 року ініціював ухвалення у Верховній Раді України змін до деяких законів України. При цьому напередодні Саміту ЄС у м. Брюсселі бралася до уваги і експертна оцінка Ради Європи та її органів щодо прав національних меншин (спільнот) в окремих сферах. Так, вказані зміни стосувалися семи Законів України, зокрема, «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про національні меншини (спільноти) України», «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про медіа».

Зокрема, ініційовані українським урядом зміни гарантували збереження угорськомовних освітніх закладів на території Закарпатської області і були розроблені з урахуванням висновків Венеційської комісії та консультацій з педагогічними організаціями національних меншин України (у тому числі Товариства угорських педагогів Закарпаття). Зокрема, такими внесеними змінами гарантувалося збереження викладання у навчальному процесі у середній та вищій школі більшості предметів мовами країн ЄС (у тому числі угорською) [10].

У той же час, у жовтні-листопаді 2023 року помітно змінилася риторика представників уряду Віктора Орбана стосовно їхньої можливої підтримки рішення щодо початку переговорів про членство між Україною та ЄС. Так, якщо до цього моменту, серед інших і глава МЗС Угорщини – Петер Сійярто, у своїх публічних коментарях для ЗМІ постійно наголошував, що угорський уряд не підтримуватиме вступ України до ЄС до моменту внесення змін у законодавство України, які б гарантували освітні та мовні права угорської національної меншини Закарпаття, то починаючи вже з жовтня 2023 року П. Сійярто та особисто прем'єр-міністр Віктор Орбан почали оприлюднювати інші причини, через які не увалюватимуться рішення щодо початку переговорів.

Зокрема, відбулася повна переорієнтація позиції Віктора Орбана та в цілому уряду Угорщини, які категорично заявляли, що Україна не готова

до початку переговорів з ЄС, і що дане рішення «шкідливе» для самого Союзу. Так, угорська влада серед причин помилковості позитивного рішення стосовно майбутнього членства України, окрім традиційних аргументів у «політичній сфері» (права національних меншин та корупція), почала наголошувати на економічних та безпекових ризиках, що мали б виникнути у «випадку майбутнього набуття членства» нашої держави у ЄС.

Серед іншого Віктор Орбан почав звертати увагу на економічні труднощі, що виникли на ринках країн Центральної Європи через надання дозволу на вільний імпорт українською аграрної продукції до ЄС. Також угорський глава уряду апелював до триваючого блокування та демонстрації перевізників деяких країн на кордонах з Україною проти рішення ЄС стосовно надання «транспортного безвізу» для нашої держави. Крім того, В. Орбан назвав величезною для ЄС небезпекою прийом до себе країни, яка воює з «ядерною державою».

Аби домогтися внутрішньополітичної підтримки з боку населення Угорщини власної позиції з блокування інтеграції України до ЄС, уряд Орбана постановив провести опитування-референдум (у листопаді-грудні минулого року) серед угорського населення у рамках так званої щорічної урядової акції «Національні консультації».

Це своєрідний, без формальної організації референдум, що регулярно використовується урядом Угорщини з популістською метою, а також для аргументації перед центральними органами ЄС правильності ухвалення тих чи інших урядових рішень. Участь у даному опитуванні в основному беруть виборці правлячої угорської коаліції «Фідес-ХДНП». А ось прибічники інших політичних груп країни бойкотують цей плебісцит, вважаючи його показники передбачуваними та вигідними для чинної угорської влади.

Зокрема, оприлюднені питання «Національних консультацій» щодо України формувалися абсолютно маніпулятивно і за змістом були такі: «Брюссель хоче терміново прийняти Україну до ЄС», «Брюссель хоче віддати кошти угорського населення Україні для закупівлі зброї», «Брюссель хоче допустити на угорський ринок генетично модифіковане українське зерно». При цьому, у коментарях до питань, сформованих урядом Угорщини, йдеться про «Брюссель, який із самого початку займає провоянну позицію в українському конфлікті на відміну уряду Угорщини, який виступає за термінове перемир'я» [36].

Так, напередодні Саміту ЄС у Брюсселі, 12 грудня 2023 року уряд Угорщини оголосив, що 98 % учасників «національних консультацій» визнали Україну неготовою до членства у ЄС. При цьому згаданий аргумент також був використаний Віктором Орбаном 13 грудня під час ініційованих слухань у національному парламенті Угорщини

правлячою партією «Фідес» щодо членства України у ЄС напередодні Саміту Брюсселі. На згаданих парламентських дебатах глава угорського уряду заявив, що питання переговорів про вступ України в ЄС має вирішуватися у світлі того, чи є воно вигідним для Євросоюзу, у тому числі для Угорщини. Він переконував, що швидкий вступ нашої держави може мати непередбачувані наслідки. «...Вступ України за прискороною процедурою не відповідає інтересам ні Угорщини, ні ЄС. Якщо правил ЄС не будуть дотримуватися розважливо, Євросоюз припинить своє існування...», – зазначив Віктор Орбан [30].

Вищезгаданий факт про зміну риторики Орбана стосовно переоцінки власної позиції – від важливості «забезпечення прав угорської національної меншини Закарпаття» для підтримки подальшої євроінтеграції України до категоричної «неготовності підтримати» майбутнє членство України у ЄС – визначає необхідність пошуку інших причин, не тільки власне «етнічної складової», у плані визначення прем'єром Угорщини пріоритетів зовнішньополітичного курсу на «українському напрямку».

Підтверджує вищезазначену тезу і той факт, що після ухвалення Верховною Радою України нового законодавства про освітні права національних меншин, керівники провідних угорських громадських організацій Закарпатської області 11 грудня 2023 року звернулися з листом до В. Орбана з проханням підтримати рішення щодо початку переговорів. Однак угорський глава уряду відповів рішучою відмовою на їх пропозицію. Таким чином, можна вважати, що думка «закарпатських угорців», в інтересах яких тривалий час угорський уряд блокував, наприклад, протягом 2017–2022рр. проведення засідань Ради Україна-НАТО на найвищому рівні, була публічно ним проігнорована. При цьому, очевидно, що угорська позиція Віктора Орбана на Саміті ЄС у грудні була винятково в інтересах керівництва країни-агресора. Зокрема, речник російського президента – Дмитро Песков – після грудневого Саміту ЄС зазначав, що російське керівництво «глибоко у захваті» від «суверенної позиції» глави уряду Угорщини, продемонстрованої ним на Раді ЄС [27].

Слід зазначити, що керівництво уряду Угорщини попередньо, неодноразово демонструвало свою прихильність до Кремля. Від початку повномасштабного російського вторгнення Будапешт робить заяви, що суперечать загальній позиції ЄС про підтримку України. В даному контексті експерти вважають, що раптова кардинальна зміна позиції Віктора Орбана щодо майбутнього членства України сталася внаслідок його особистої зустрічі, 17 жовтня минулого року, з Путіним у Китаї, на полях форуму «Один пояс, один шлях». Про зміст такої зустрічі та про досягнуті домовленості достеменно нічого не повідомлялося,

але після того візиту активізувалися перемовини на рівні лідерів МЗС. А ще Будапешт отримав довгоочікувані обіцянки Росії таки побудувати (за російські кошти) атомну електростанцію «Пакш-2» в Угорщині. Тож, можливо, на зустрічі висловлювалося «прохання» від очільника Кремля не допустити ухвалення рішення щодо прогресу України на шляху до ЄС.

З іншого боку, аналітики вважають позицію Віктора Орбана щодо України одним з проявів виборчої кампанії на виборах до Європейського парламенту, які відбулися у червні поточного року. Зокрема, В. Орбан у ході кампанії вибудовував свою стратегію на тому, що необхідно змінити чинне «ліберальне керівництво» у Брюсселі, зокрема у Раді ЄС та Єврокомісії, при цьому створивши нову «антиліберальну коаліцію» (з політичних сил «популістського типу» країн ЄС), які у майбутньому заручаться підтримкою нового президента США – Дональда Трампа, на обрання якого у поточному році Орбан дуже сподівався [28].

У такому ключі йшли публічні висловлювання угорського глави уряду про те, що ЄС не має брати на себе довгострокові зобов'язання щодо підтримки України, оскільки з перемогою у США на виборах республіканця Дональда Трампа негайно припиниться військова та фінансова підтримка України, що змусить Київ сісти за стіл переговорів з Москвою і погодитися на припинення війни.

Тим не менш, експерти впевнені, що через свою категоричну позицію угорський уряд мав намір отримати економічний зиск від «розгляду» питання початку переговорів про членства України, зокрема, заморожених коштів Будапешта з фондів ЄС. Тобто, мається на увазі, що у попередні роки Європейська комісія заблокувала для Будапешта доступ до більшої частини (близько 7,5 млрд. євро) регіональної допомоги через проблеми з верховенством права та у захисті прав людини в країні. З цієї ж причини також блокувалося 22 млрд. євро виплат Угорщині з так званого «Фонду згуртованості». Для уряду Орбана таке рішення дуже болісне, позаяк країна є найбільшим бенефіціаром бюджету ЄС у відсотках від валового національного доходу.

У той же час, після перемовин Віктора Орбана з керівництвом ЄС Шарлем Мішелем та Урсулою фон дер Ляєн на полях Саміту ЄС у грудні минулого року, Європейська комісія постановила розморозити для Угорщини 10,2 млрд. євро. Формально в Єврокомісії вважають, що судова реформа проведена угорським парламентом усунула певні виявлені раніше недоліки. Таким чином, для Будапешта залишаються заблокованими ще майже 20 млрд. євро.

Після ухвалення історичного рішення на Раді ЄС у грудні минулого року угорська влада одразу ж заявила, що вважає доцільним і у подальшому вчиняти перепони щодо прискороного членства

України у ЄС. Зокрема, глава МЗС Угорщини – Петер Сійярто та політичний директор прем'єр-міністра Угорщини – Балаж Орбан зазначили, щоб для того, що де-факто розпочати переговори з України про вступ до ЄС, Раді ЄС потрібно розробити та консенсусом ухвалити спільне рішення лідерів країн про так звані «рамки переговорів про вступ України до ЄС» [37].

При цьому, стало одразу ж стало зрозумілим, що «рамки про переговори про вступ України» Раді ЄС необхідно ухвалити до початку запланованого головування Угорщини у Раді ЄС (що мало розпочатися 01 липня 2024 року), оскільки існувало побоювання того, що під час свого головування Будапешт блокуватиме будь-які пропозиції країн про винесення на розгляд засідання лідерів країн ЄС питання «переговорних рамок» для України.

При цьому, Будапешт незважаючи на ухваленні зміни у грудні минулого року до українських етнополітичних законів, називав їх недостатніми та вимагав повернення прав національних меншин до рівня, які існували, на їх думку, «до 2015 року». Також угорський уряд знову ж таки поставив у залежність подальше голосування за так звану «переговорну рамку про вступ України» у Раді ЄС від готовності Києва відреагувати на позицію Будапешта. Зокрема, вирішення вказаного конфліктного питання між двома країнами експерти вбачали у організації українсько-угорської зустрічі на найвищому рівні між Президентом України та Прем'єр-міністром Угорщини, який довгі роки готувався, але так і не відбувався.

Саме для підготовки майбутньої зустрічі «Зеленський-Орбан» 29 січня поточного року, на запрошення української сторони, відбувся візит глави МЗС Угорщини – Петера Сійярто до м. Ужгорода для проведення переговорів з главою МЗС України – Дмитром Кулебою і головою Офісу Президента України – Андрієм Єрмаком. На згаданих переговорах угорський міністр висунув передумовою для проведення українсько-угорської зустрічі на найвищому рівні виконання нашою державою 11 пунктів «вимог» офіційного Будапешта.

Згадані вимоги, які стали відомі для громадськості тільки у червні поточного року стосуються питань, пов'язаних з мовою, освітою, політичним представництвом і культурними правами угорської національної меншини на Закарпатті. Зокрема, Одним з ключових і найсуперечливіших є пункт про визнання «традиційно угорськими» всіх населених пунктів Закарпатської області, де проживали б етнічні угорці. Крім того, уряд Орбана вимагає забезпечити там використання угорської мови в усьому освітньому процесі, зокрема й під час інших заходів, зустрічей, засідань, а також у процесі створення іміджу навчального закладу – в рекламі, на сайті тощо. Також ідеться про використання угорської

мови в офіційному спілкуванні з органами влади на місцевому рівні. Крім того, угорська сторона вимагає забезпечити гарантоване представництво етнічних угорців у Верховній Раді України з правом виступати угорською мовою [26].

Сторони в м. Ужгороді домовилися створити спільну українсько-угорську міжурядову комісію для розгляду даних пропозицій Будапешта, а, за результатами засідання комісії, відповідні делегації мали звернутися з пропозиціями до своїх національних урядів щодо можливості виконання згаданих «11 пунктів» угорської сторони [25].

Слід зазначити, що сторони по різному оцінили результати перемовин у м. Ужгороді, зокрема українська сторона вустами Дмитра Кулеби та Андрія Єрмака зазначила «про значний прогрес у перемовинах країн на шляху до організації зустрічі Володимира Зеленського та Віктора Орбана», у той же час, Петер Сійярто вказав на «довгий шлях до нормалізації відносин двох країн».

Тим не менше, за оцінкою експертів зустріч в Ужгороді позитивно вплинула позиції Орбана відносно фінансової підтримки України під час позачергового Саміту ЄС у м. Брюсселі, що відбувався 01 лютого п.р., де угорський глава уряду погодився зняти своє вето у Раді ЄС на виділення 50 млрд. євро допомоги для українського бюджету протягом наступних чотирьох років.

Як зазначили експерти обізнані з процесом переговорів щодо виконання 11 пунктів «вимог» Угорщини стосовно захисту прав нацменшин ключовим каменем спотикання є визначення в Україні місць з особливим рівнем гарантії прав угорців. Зокрема, йдеться про Закарпатську область, де за переписом 2001 року та у попередні роки частка угорців складала понад 10%.

Ця норма є й у чинному законодавстві України: йдеться про міста і села «зі значною кількістю» представників меншини (від 15%) та з «традиційним» проживанням меншини (від 10% протягом останніх 100 років). Однак Будапешт почав також вимагати автоматично визнати «традиційно угорськими» усі населені пункти Закарпаття, навіть ті, в яких угорці історично ніколи не жили.

В Угорщині посилаються на те, що загалом у Закарпатській області за переписом 2001 року та попередніх років частка угорців складала понад 10%. В уряді Орбана вимагають скасування норми про 10% у принципі: тобто якщо хоч скількись жило традиційно – то це «угорська» територія.

Також Угорщина вимагає від України відмовитися від рішення місцевих рад у цьому процесі й зробити присвоєння статусу автоматичним. Крім того, офіційний Будапешт категорично наполягає на тому, щоб Україна використовувала виключно перепис 2001 року, хоча з того часу кількість угорців, які живуть на Закарпатті, скоротилася майже удвічі. Експерти вважають, що причиною цього

є те, що в уряді Угорщини бачать, що частка угорського населення на Закарпатті впала нижче 10%, особливо після початку повномасштабної війни, коли угорськомовні жителі регіону, які спрощеною процедурою отримали «угорське громадянство» масово виїхали до країн ЄС [26].

Одним із проблемних пунктів «вимог» Угорщини стало питання забезпечення представництва угорської національної меншини, зокрема Будапешт фактично вимагає відновлення у Закарпатській області «Притисянського виборчого округу» (який існував у період 1998 по 2002 роки та об'єднував у собі місця компактного проживання угорців регіону), таким чином угорський уряд фактично вимагає проведення реформи виборчої системи країни [1, с. 18]. Переговори з вище зазначених питань тривають.

Тим не менш, з метою підтримки Угорщиною рішення Ради ЄС щодо початку «реальних переговорів» між Україною та ЄС, Будапешт домігся внесення своїх «вимог» для рамкового документа, що регулює переговори між Європейським союзом і Україною щодо її членства. Про це, 14 червня 2024 року, повідомив міністр закордонних справ Угорщини – Петер Сійярто.

За його словами, Угорщина відстоювала позицію, що «дотримання прав національних меншин має бути передумовою будь-якого прогресу», хоч «деякі країни-члени не хотіли чути про цю умову». Втім, додав Сійярто, його держава «дала зрозуміти», що наполягає «на відновленні прав меншин, які віддані збереженню національної ідентичності, користуванню рідною мовою та вивченню рідної мови», тому ці умови потрапили до документа [26].

Віце-прем'єр-міністр уряду України з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Ольга Стефанішина, яка очолювала українську делегацію на переговорах про вступ із Європейським Союзом 25 червня п.р. у м. Брюсселі (на вказаному засіданні було офіційно розпочато переговори про членство у ЄС з Україною та Молдовою) підтвердила готовність України виконати «11 вимог Угорщини» стосовно захисту прав національних меншин. У той же час, Стефанішина зазначила, що виконання вимог вимагає проведення політичних консультацій між країнами, у тому числі, на найвищому рівні.

Як наслідок, 02 липня п.р. відбувся довгоочікуваний офіційний візит прем'єр-міністра Угорщини Віктора Орбана до України для проведення переговорів з Президентом України Володимиром Зеленським. Під час зустрічі сторони домовилися про підготовку ними договору про українсько-угорські відносини, які б мали зняти проблемні питання двох країн, у тому числі сфері дотримання прав національних меншин. «Зміст нашого діалогу з усіх сьогоденних питань може стати основою для майбутнього двостороннього документа між

нашими державами, який регулюватиме всі наші відносини і буде заснований на дзеркальному підході у відносинах між країнами», – заявив Володимир Зеленський. Віктор Орбан у свою чергу зазначив, що переговори наблизили дві країни до можливого підписання нової угоди. «Ми бажемо налагодити відносини між нашими країнами, ми бажемо підписати глобальну угоду про співробітництво з Україною, подібну до тих угод, які в нас діють з іншими сусідами Угорщини», – сказав Віктор Орбан [24].

Експерти за підсумками зустрічі зазначили, що сферою, де домовленість найреальніша, є освітнє законодавство, однак і тут Україні ймовірно доведеться піти на поступки, щоб задовольнити угорські вимоги. Зокрема, у Будапешті категорично вимагають, щоб Україна повернула до законодавства згадку про школи з угорською мовою навчання (з 2017 року закон каже, що навіть ті школи, де частину предметів викладають угорською, формально мають статус україномовних). Із заяв лідерів випливає, що Зеленський запропонував Орбану взаємні поступки – і той погодився. Так, одночасно з цим рішенням України Будапешт має відкрити і надалі фінансувати бюджетним коштом україномовну освіту в Угорщині, зокрема для дітей українських біженців. Це створить паритет і зробить зміни українського законодавства про освіту більш реалістичними. «Фінансування цієї школи угорська держава візьме на себе. Буде відкрито стільки українських шкіл, скільки буде потрібно», – пообіцяв Віктор Орбан [24].

Потенційна двостороння угода має стосуватися не лише прав меншин, йдеться про ширший спектр питань. І хоча лідери не стали їх перераховувати, не секрет, що у двосторонніх відносинах є теми, вирішення яких вигідне передусім Україні. Це і розширення прикордонної інфраструктури, і імпорт електроенергії, і експортні шляхи для української продукції та інше.

Висновки. Таким чином, ініційовані українською владою у 2023 році зміни до законодавства гарантували збереження угорськомовних освітніх закладів на території Закарпатської області і були розроблені з урахуванням висновків «Венеціанської комісії» та консультацій з педагогічними організаціями національних меншин України. Зокрема, внесеними змінами гарантувалося збереження викладання у навчальному процесі у середній та вищій школі більшості предметів мовами країн ЄС (у тому числі угорською).

У той же час, офіційний Будапешт назвав згадані зміни не достатніми та висунув вимоги, які не стільки пов'язані з освітніми та мовними правами національних меншин, а стосуються гарантованого політичного представництва угорської національної меншини Закарпаття як на регіональному рівні так і у Верховній Раді України.

Крім того, проведений аналіз засвідчив, що чинний уряд Віктора Орбана використовував тему «порушення прав національних меншин в Україні» для вирішення власних проблемних питань з Європейською комісією, пов'язаних, зокрема, з блокуванням фінансування для угорського уряду коштів з когезійних фондів ЄС, які були заморожені у зв'язку антидемократичними тенденціями в Угорщині.

Зважаючи на це автори дійшли висновку, що уряд Віктора Орбана насправді свідомо уповільнює європейську інтеграцію України та використовує своє право вето у Раді ЄС, як важіль для сприяння майбутній зміні політичного ландшафту на Заході та отримання коштів від ЄС. У той же час, таку активну діяльність угорської влади публічно підтримує країна-агресор, бо зацікавлена у послабленні підтримки України на Заході, у тому числі у військово-політичній сфері тому, ймовірно,

надає угорській стороні економічні дивіденди в обмін на продемонстровану нею «принципову позицію» стосовно України у сфері забезпечення прав національних меншин.

У той же час, проведена двостороння зустріч між лідерами України та Угорщини 02 липня 2024 року у Києві не стала проривною у відносинах, однак були досягнуті домовленості про підготовку двосторонньої угоди між країнами, яка могла б закласти основи у справі відновлення їх добросусідських відносин на основі взаємної поваги та вигоди. При цьому, угорська сторона змогла б відновити сприяння у європейській інтеграції України, на основі якої будувалися відносини країн до 2017 року, у той же час, Україна створила б юридичні умови по гарантіям забезпеченню прав національних меншин, згідно європейських критеріїв. Автори сподіваються, що такий процес матиме місце у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бертолон О.О. «Угорський виборчий округ» у Закарпатській області: практика реалізації та перспективи відновлення. Матеріали науково-практичної конференції «Електоральні процеси в Україні: загальнонаціональні особливості та регіональні виборчі практики» (м. Ужгород, 15 листопада 2018 року), Ужгород, 2018, С. 17–21.
2. Бертолон О. О. Позиція Угорщини на міжнародній арені стосовно імплементації мовної статті Закону України «Про освіту». Європа і політика. Матеріали науково-практичної конференції «Україна – ЄС: двосторонні відносини у контексті загострення гібридної війни, конфлікту політик пам'яті та забезпечення прав національних меншин». (м. Ужгород, 3 травня 2018 року), Ужгород, 2018, С. 32-36.
3. Бертолон О.О. Щодо українсько-угорського дипломатичного конфлікту в контексті впливу пропаганди РФ. Україна та Центральна Європа. Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів та забезпечення прав національних меншин» (м. Ужгород, 3 травня 2019 року), Ужгород, 2019. С. 8–13.
4. Бертолон О.О. Перспективи врегулювання українсько-угорського дипломатичного під час Президентства Володимира Зеленського Україна і Центральна Європа: історія, політика культура. Матеріали V Міжнародної наукової конференції «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів та забезпечення прав національних меншин» (м. Ужгород, 25 вересня 2020 року). Ужгород, 2020. С. 200–204.
5. Бертолон О.О., Гиря В.В. Проблема законодавчого забезпечення прав національних меншин в українсько-угорських відносинах у контексті євроатлантичної інтеграції України. Матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції «Україна – Європейський Союз: формат розвитку відносин у контексті російсько-української війни, гарантій безпеки та реінтеграції тимчасово окупованих територій» (м. Ужгород, 20 жовтня 2023 року). Ужгород, 2023, С. 203–209.
6. Давимука О.О. Офіційно! Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Інформаційний-ресурс «Національного інституту стратегічних досліджень». URL: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/nadannya-ukrayini-statusu-kandydata-na-chlenstvo-v-yes> (дата звернення 04.01.2025).
7. Дорош С.В. Як Україна повертає навчання угорською заради вступу в ЄС і що буде з російською мовою. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/crgp8w380eyo> (дата звернення 04.01.2025).
8. Драпак М., Кравчик В. Питання національних меншин у контексті відносин України з Угорщиною та Румунією. Рада зовнішньої політики «Українська призма». URL: <http://prismua.org/national-minorities-ua-ro-hu/> (дата звернення 04.01.2025).
9. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врахування експертної оцінки Ради Європи та її органів стосовно прав національних меншин (спільнот) в окремих сферах». *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3504-20#Text> (дата звернення 04.01.2025).
10. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства з питань проведення виборів». *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/709-18#n38> (дата звернення 04.01.2025).
11. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» щодо деяких питань реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України». *Законодавство України*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI09741A?an=2> (дата звернення 04.01.2025).

12. Закон України «Про загальну середню освіту». Законодавство України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення 04.01.2025).
13. Закон України «Про засади державної мовної політики». Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5029-17> (дата звернення 04.01.2025).
14. Закон України «Про національні меншини (спільноти) в Україні». Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> (дата звернення 04.01.2025).
15. Закон України «Про національні меншини в Україні». Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2494-12> (дата звернення 04.01.2025).
16. Закон України «Про освіту». Законодавство України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 04.01.2025).
17. Зан М.П. Інституційний дизайн етнополітики й політичне представництво міноритарних етнічних груп у країнах Центральної та Східної Європи (національні case studies Республіки Польща, Словацької Республіки, Угорщини та Румунії). *Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: колективна монографія* / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; [авт. колект.: В. Бурдяк, В. Бусленко, Є. Гайданка, І. Дудінська, В. Дудінський, М. Зан, Г. Зеленько, Н. Кічера, А. Ключкович, Н. Кононенко, Ю. Копинець, М. Лендъел, В. Литвин, Н. Марадик, Н. Нечаєва-Юрійчук, Ю. Остапець, М. Палінчак, В. Петрінко, А. Романюк, Н. Ротар, Д. Стеблак, М. Токар, М. Цірнер, Г. Шипунов]; Каф. політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», Ужгород, 2023, С. 539–600.
18. Зан М.П. Дилема захисту мовних прав угорської етнічної громади Закарпаття в контексті прийняття нового Закону України «Про освіту». *Гілея* : науковий вісник. Видавництво «Гілея», Вип. 138 (11), Ч. 3. Політичні науки, Київ, 2018. С. 62–66.
19. Заява угорців Закарпаття про чергові утиски прав та свобод нацменшин в Україні. URL: <https://ua-reporter.com/uk/news/zayava-ugorciv-zakarpattya-pro-chergovi-utysky-prav-ta-svobod-nacmenshyn-v-ukrayini> (дата звернення 04.01.2025).
20. Ляшенко О.О. Питання національних меншин у сучасних міждержавних відносинах України. *НАУКОВІ ЗАПИСКИ Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України* 2019 / 3-4 (99-100) (травень-серпень). Київ, 2019, С. 140-164.
21. Мателешко Ю.П. Цілі та засоби «м'якого» впливу Угорщини на Закарпатті. *Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів та забезпечення прав національних меншин*. Матеріали II міжнародної наукової конференції (м. Ужгород, 3 травня 2019 року). Ужгород, 2019. С. 14–17.
22. Представники Угорщини та Румунії у моніторинговому комітетів Парламентської асамблеї Ради Європи у січні 2023 року вирішили запросити Венеціанську комісію перевірити відповідність українського закону про меншини міжнародним зобов'язанням. <http://politika.ko.net.ua/?p=14374> (дата звернення 04.01.2025).
23. Сидоренко С. Венеційська комісія перейшла на російську. Як інституція Ради Європи підтримує рух України до ЄС. Інформаційний-ресурс «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/06/15/7163709/> (дата звернення 04.01.2025).
24. Сидоренко С. "Перемир'я" з думкою про Кремль: навіщо Орбан приїхав до Києва та про що домовився із Зеленським. Інформаційний-ресурс «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/07/3/7189394/> (дата звернення 04.01.2025).
25. Сидоренко С. Театр одного міністра: на яких умовах Угорщина погодилася на перемир'я з Україною. Інформаційний-ресурс «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/01/30/7178522/> (дата звернення 04.01.2025).
26. Сидоренко С. 11 вимог Орбана. Як Угорщина знову перетнула червоні лінії у шантажі України на шляху до ЄС. Інформаційний ресурс «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/06/27/7188991/> (дата звернення 04.01.2025).
27. Черновол К. Орбан відповів угорцям на Закарпатті щодо членства України в ЄС: пропонує "замінник". Агенство «Уніан». URL: <https://www.unian.ua/world/orban-vidpoviv-ugorcjam-na-zakarpatti-shchodo-chlenstva-ukrayini-v-yes-proponuye-zaminnik-12482064.html> (дата звернення 04.01.2025).
28. Юзвяк Р. «Диявол у деталях» – у чому суть рішення саміту ЄС щодо України. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/u-chomu-sut-rishennya-samitu-yes-shchodo-ukrayiny/32732530.html> (дата звернення 04.01.2025).
29. Ukraine – Opinion on the Law on national minorities (communities), adopted by the Venice Commission at its 135th Plenary Session (Venice, 9-10 June 2023). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)021-e) (дата звернення 04.01.2025).
30. Orbán: Ukrajna uniós tagsága jelenleg abszurd, nevetséges, komolytalan gondolat. URL: <https://24.hu/belfold/2023/12/13/ukrajna-eu-csatlakozas-parlament-orban-viktor-felszolalas/> (дата звернення 04.01.2025).

31. Novák Katalin: Zelenszkij kész megadni a magyar kisebbségnek azt, amit az ukránok kapnak Magyarországon. URL: <https://index.hu/belfold/2023/08/28/novak-katalin-sandor-palota-koztarsasagi-elnok-volodimir-zelenszkij-ukrajna-kijev-ovohely-ferenc-papa-vatikan/> (дата звернення 04.01.2025).
32. Magyar Levente: A kárpátaljai magyarság jogainak rendezéséről tárgyal a magyar-ukrán tárcaközi munkacsoport. URL: <https://www.origo.hu/itthon/20230915-magyar-levente-karpataljai-magyarsag.html> (дата звернення 04.01.2025).
33. Kreft-Horváth M. Reagált a magyar kormány Zelenszkijék új, kisebbségekről szóló törvényére. URL: <https://magyarnemzet.hu/belfold/2022/12/reagalt-a-magyar-kormany-zelenszkijek-uj-kisebbsegekrrol-szolo-torvenyere> (дата звернення 04.01.2025).
34. A Velencei Bizottság kimondta: az új ukrán kisebbségi törvény nem teljesen felel meg az európai és a nemzetközi standardoknak. URL: <https://politic.karpat.in.ua/?p=81777&lang=hu> (дата звернення 04.01.2025).
35. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) és az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) közös nyilatkozata a kisebbségi törvény első olvasatban elfogadott módosításával kapcsolatban. URL: <https://kmksz.com.ua/2023/09/09/kmksz-umdsz-kisebbsegi-torveny-nyilatkozat/> (дата звернення 04.01.2025).
36. Orbán V. Ukrajna uniós tagsága nem esik egybe Magyarország nemzeti érdekeivel. URL: <https://kormany.hu/hirek/ukrajna-unios-tagsaga-nem-esik-egybe-magyarorszag-nemzeti-erdekeivel> (дата звернення 04.01.2025).
37. Orbán B. Ukrajna uniós csatlakozása ügyében megszűnt az egység. Magyar nemzet. URL: <https://magyarnemzet.hu/kulfold/2023/12/orban-balazs-ukrajna-unios-csatlakozasa-ugyeben-megszunt-az-egyseg> (дата звернення 04.01.2025).